

UDC 378.147

DOI: 10.31470/2415-3729-2018-8-96-108

Propedeutics of Creative Development of the Future Specialist in the Process of Vocational Training

Vitalii Masych

Doctorate of Science, Assistant Professor

Department of Physics, electrical engineering and power engineering

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy,

✉ 16, Universytetska Str., Kharkiv, Ukraine, 61000

E-mail: antineutrino9@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8943-7756

Svitlana Masych

Candidate of Science, Assistant Professor,

Assistant Professor of the Department General Pedagogics and High

School Pedagogy

G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

✉ 2, Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61000

E-mail: masychsyu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4114-7941

Date of receipt of the article: August 02, 2018

Article accepted for publication: November 25, 2018

Пропедевтика творчого розвитку майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки

Віталій Васильович Масич

доктор педагогічних наук, доцент кафедри фізики, електротехніки і електроенергетики

Українська інженерно-педагогічна академія,

✉ вул. Університетська, 16, м. Харків, Україна, 61000

Світлана Юріївна Масич

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди,
✉ вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61000

Дата надходження статті: 02 серпня 2018 р.
Стаття прийнята до друку: 25 листопада 2018 р.

Abstract

The article is devoted to the problem of the organization of propaedeutic work for the creative development of future specialists in the process of vocational training. The authors noted that arming future specialists with knowledge, skills, experience, providing creative development of the individual, will allow them to adapt more quickly to real professional activity, to be able not only to adapt to the existing conditions of this activity, but also to change them. The benefit of this study is authors' definition that propaedeutic work with students for the purpose of their creative development involves: the teacher's preliminary training, which is to increase its motivation regarding the importance of forming the future specialists' creative competence; the preparation of methodical support; the activation of a conscious, positive attitude of teachers towards the formation of the students' creative competence; the acquaintance with its content and structure; the development and elaboration of educational and methodological recommendations for implementation of the methodical system for forming creative competence in the process of future specialists' professional training. Also the authors underlined the fact that, in the process of working with students, there was the emergence of positive benchmarks for future professional activities and the focus on their mastering a system of professional knowledge, skills and abilities; the formation of the motivation for a creative self-development and self-improvement, the awareness of their own creative potential, the clarification of life and professional sense, goals and plans; the formation of ideas about creative competence as an essential characteristic of the future specialist. Moreover, the

authors made a conclusion, that the result of propaedeutics was the identification of positive benchmarks for future professional activities and the focus on the future professionals' development in the system of professional knowledge, skills and abilities; the formation of the motivation for creative self-development and self-improvement, ideas about the creative competence of future professionals as an essential characteristic of professionalism, the awareness of their own creative potential, the clarification of life and professional sense, goals and plans.

Key words: creative development, future specialist, professional training, propedeutics.

References

1. Kincher, Dzh. (1997). *Kniga o tebe: 40 testov-samoissledovaniy* [The book about you: 40 self-examinations]. Sankt-Peterburh : Piter-Press [in Russian].
2. Tutolmin, A. V. (2009). *Stanovlenie i razvitie tvorcheskoy kompetentnosti buduschego uchitelya (na osnove sistemnogo podhoda)* [Formation and development of the future teacher's creative competence (based on the system approach)] . *Doctor's thesis*. Cheboksaryi : GOU VPO «Chuvash. gos. ped. un-t» [in Russian].

Вступ

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Озброєння майбутнього фахівця знаннями, вміннями, досвідом, що забезпечують творчий розвиток особистості, дозволить йому швидше адаптуватися до реальної професійної діяльності, бути здатним не лише пристосовуватися до існуючих умов цієї діяльності, але і змінити їх. Майбутній фахівець зможе творити себе як активного суб'єкта соціальної і професійної діяльності, не зупиняючись на тому, що досягнуто, а прагнучи саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на шляху досягнення власного акме.

Проблема розвитку творчої особистості не втрачає своєї актуальності, що підтверджується дослідженнями таких

науковців, як: В. Андрєєв, Н. Анісімов, В. Буряк, І. Зязюн, Н. Кічук, Б. Кобзар, О. Коваленко, Ю. Козловський, М. Лазарєв, Т. Лазарєва, В. Ларіонов, В. Моляко, О. Отич, Н. Рубан, С. Сисоєва, Л. Штефан, Т. Яковенко та інших.

Питання розвитку творчих і професійно-творчих компетентностей у майбутніх фахівців вивчали такі вчені, як Н. Борисова, А. Вербицький, О. Воробйов, Є. Вострокнутов, О. Гнатишина, В. Жуков, М. Кларін, Є. Климов, С. Коломієць, Н. Костильова, Н. Пахтусова, А. Попов, Н. Пучков, Н. Храпченкова та інші.

Проте, попри посилену увагу науковців до проблеми творчого розвитку майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки, не отримала належного опрацювання організація пропедевтичної роботи викладачів зі студентами.

Мета статті – визначити можливості пропедевтичної роботи для творчого розвитку майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки.

Матеріал і методи досліджень

Методи дослідження добиралися відповідно до проблематики статті, зокрема, теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення) та порівняння отриманих результатів дослідження.

Результати та їх обговорення

Пропедевтична робота зі студентами з метою їхнього творчого розвитку передбачає попередню підготовку викладача, яка полягає у посиленні його мотивації щодо важливості формування творчої компетентності майбутніх фахівців; підготовку методичного забезпечення; активізацію усвідомленого, позитивного ставлення викладачів до формування творчої компетентності студентів; ознайомлення з її змістом і структурою; розробку і опрацювання навчально-методичних рекомендацій щодо впровадження методичної системи формування творчої компетентності у процес професійної підготовки майбутніх фахівців.

У процесі роботи зі студентами здійснювалося поглиблене розкриття професіографічних вимог до особистості майбутнього фахівця, «примірювання себе», своїх можливостей до специфіки та змісту майбутньої професійної діяльності; оволодіння вміннями

виконувати основні види і форми навчальної, самоосвітньої діяльності; активізувався процес самопізнання як одна з форм процесу саморозвитку і джерело самовдосконалення і подальшої самореалізації. Це, здійснювалося шляхом опори на «внутрішні умови» студентів, мотивацію їхнього творчого саморозвитку.

У зв'язку з цим вирішували такі завдання:

1) Активізувати інтерес студентів до професійно-педагогічних знань і вмінь та до професійної діяльності в цілому.

2) Поповнити знання студентів про творчість у професійній діяльності і розширити уявлення про можливості застосування педагогічних знань і умінь у майбутній професійній діяльності.

3) Актуалізувати професійно значущі мотиви досягнення, ціннісні установки актуалізації у професійній діяльності, виховати потребу в самопізнанні.

4) Розвинути творче мислення студентів.

5) Сформувати потребу і досвід рефлексивної діяльності, сформувати навички самопізнання і самооцінки власного творчого потенціалу.

6) Розвинути уміння самостійної роботи, закласти основи дослідницьких умінь.

Дана робота передбачала становлення позитивних орієнтирів на майбутню професійну діяльність і спрямованість на освоєння майбутніми фахівцями системи педагогічних знань, умінь і навичок; формування мотивації творчого саморозвитку і самовдосконалення, усвідомлення власного творчого потенціалу, уточнення життєвих і професійних сенсів, цілей і планів; формування уявлень про творчу компетентність як сутнісну характеристику професіоналізму майбутнього фахівця.

Особливу значущість мало проведення діагностики і самодіагностики студентами власного творчого потенціалу, що було потужним стимулом для виникнення мотивації саморозвитку та самовдосконалення в навчально-творчій діяльності та майбутній професійній діяльності. В ході пропедевтики у майбутніх фахівців з'явилися установки на професійний саморозвиток і самовдосконалення, прагнення до успіху і творчих здобутків, мотиви творчої професійної діяльності, які є невід'ємним компонентом у структурі творчої компетентності.

Головним чинником формування у студентів мотиву творчого ставлення до навчально-професійної діяльності у процесі професійної підготовки є їхній суб'єктний досвід проживання ситуації рефлексії характеру власної діяльності, а також досвід усвідомлення потреби в творчому ставленні до діяльності.

На основі механізму рефлексії майбутні фахівці вирішують виникаючі в процесі самопізнання і самооцінки суперечності між вимогами, що висуваються з боку професії, та їх наявним творчим потенціалом, що включає знання, вміння творчої діяльності й професійно значущі творчі якості. Вирішення даних суперечностей спрямовує майбутнього фахівця на усвідомлення необхідності самозміни і розвитку готовності до здійснення самовдосконалення власного творчого потенціалу, оскільки мотиви саморозвитку і творчих досягнень у майбутній професії виходять на перший план.

Використання в навчальному процесі рефлексивної технології сприяло виробленню об'єктивних критеріїв для самооцінки майбутнім фахівцем себе як суб'єкта професійної діяльності на основі даних самодіагностики власних особистісних резервів, самоаналізу результатів навчально-творчої діяльності.

Мета використання рефлексивної технології полягала в стимулюванні розумової діяльності студентів, спрямованої на самоаналіз і самооцінку власних можливостей, власного творчого потенціалу, результатів діяльності в процесі активної участі у вирішенні завдань самодіагностики, проблемних питань, критичної оцінки досліджуваного матеріалу, прогнозуванні творчого застосування теорії в практиці.

Рефлексивна технологія використовувалася в залежності від поставлених дидактичних цілей лекційного або практичного заняття, виконання самостійних завдань тощо. Перші практичні та семінарські заняття будувалися у формі частково-пошукової або проблемної діяльності, де перед студентами ставилося завдання, потім за допомогою викладача, тобто через систему проблемних питань, можливих «непрямих підказок», навідних запитань, поставлене завдання вирішувалося. Елементи рефлексивної технології входили у кожне семінарське і практичне заняття. На перших заняттях студентам запропонували використовувати

алгоритм проведення рефлексії, що містив запитання кожного учасника семінару, звернені до самого себе. Наприклад: дослідницька частина: «Що я зробив (результат)? Як я це зробив (засоби, способи, технологія)? Навіщо я це зробив, заради чого?»; критична частина: «Чи то я зробив, що хотів? Чи так це я зробив, як хотів? Як я ставлюся до того, що я зробив?»; нормативна частина: «Що я буду робити надалі в подібних ситуаціях? Як я це буду робити надалі?». Далі ставили більш складні питання: «Як я це зробив? Чи відбулася зміна уявлень про зроблене? Чому? Чи відбулася зміна уявлення про способи і засоби діяльності? Чому? Чи відбулася зміна уявлень про підстави діяльності (заради чого я це зробив)? Чому? Ці питання розкривають вже інші грані розуміння, що виникали з дії (не процедури), виводили студентів хоча б до відносної всебічності процесу розуміння. Відбувалося визначення сенсу інформації, що виявлялися «своїми власними» для кожного студента.

Наприклад, програма розвитку педагогічної рефлексії.

Мета – навчитися мислити нестандартно, творчо.

Предмет – педагогічні теорії, методики, практика.

Завдання:

1. З'ясування суті педагогічних ідей.
2. Психолого-педагогічний коментар.
3. Творча переробка розглянутого інваріанта.
4. Пояснення основних параметрів власного (варіативного)

інтерпретаційного підходу.

Методи: робота з першоджерелами; анкетування; аналіз проектів; ділова гра.

Зміст: На початку студентам пропонувалася та чи інша педагогічна теорія, концепція, методика, технологія. Технологічно знайомство з теорією, концепцією або технологією здійснювалося в процесі вивчення першоджерел, проектів і моделей шкіл. Потім студентам пропонувалася ділова гра з «презентації педагогічних нововведень». Розігрувалися ситуації зіткнення різних позицій на той або інший підхід до освіти. Крім автора в грі були ролі «скептика», що апіорно виражав свою думку як відмову від процесу осмислення авторської концепції; псевдосинтезу, поверхневого, формального співвіднесення власної

і авторської думки; ідентифікації з думкою автора і діалогу з автором, введенням безлічі контекстів і виходу до суб'єктивного змісту проблеми.

Надалі відбувалася робота в «фокус-групі», де кожен учасник обґрунтовував власну інноваційну версію ефективного навчання, виховання, розвитку. Розгорнуті відповіді фіксувалися для подальшого відпрацювання в діловій грі.

На завершальному етапі студентам брали участь в експерименті на тему: «Чи можна заохотити творчість» (Кинчер, 1997). У процесі експерименту, ведучий хвалив за педагогічно правильні версії учасників, створюючи атмосферу «незадоволеності» репродуктивним переказом або правильним формулюванням традиційних трактувань (інтерпретацій).

У результаті даної роботи студенти набували творчого типу інтерпретації авторської концепції з використанням «потенційної імпровізації» (уявного експромту), трансформації наявних уявлень в нові системи зв'язків (сміслові та змістові).

У результаті, коли у студентів сформувалися вміння інформаційного пошуку, самоаналізу і самооцінки, накопичився достатній обсяг знань, практичні заняття проводилися у формі самостійної дослідницької діяльності. При цьому студентам необхідно було сформулювати проблему і вирішити її самостійно або за допомогою викладача. Наприклад, за такими позиціями: «У заняття включився відразу / не відразу», «Проявив себе активно / неактивно, в чому причина», «Чи використовував можливість реалізувати себе на занятті / не використав», «Вдалося поміркувати над проблемою, висловити свої думки / не вдалося, чому», «Зміст заняття полягав у ... » тощо.

Рефлексія студентами власної діяльності передбачала відновлення крок за кроком виконаної роботи. Вони ставали одночасно критиками своєї діяльності, формулювали правила, вперше розуміючи, що піднімаються над своєю практичною діяльністю до отримання нехай незначного, але власного інтелектуального продукту. Так само використовували форми писемної рефлексії для студентів у вигляді есе, творів, написання дискусійного нарису тощо.

Активній рефлексивній діяльності студентів сприяло ведення педагогічного щоденника, в якому студенти фіксували результати самодіагностики, проводили самоаналіз вихідного стану власного творчого потенціалу, вибудовували програму власного творчого саморозвитку. Основні завдання, що вирішувалися при веденні «Щоденника професійно-творчого саморозвитку» полягали у: формуванні творчих умінь, навичок проектування і реалізації творчої діяльності (гностичних, проектувальних тощо); розвитку у майбутніх фахівців професійних інтересів і мотивації до творчого саморозвитку; розвитку умінь і навичок аналізу і самоаналізу навчально-творчої діяльності, вивчення і узагальнення власного творчого досвіду.

Наведемо фрагмент з «Щоденника творчого саморозвитку інженера-педагога» (заповнюється самостійно).

1. Аналіз вихідного стану творчої готовності (мотив вибору місця навчання і професії; відповідність особистісних якостей обраній професії: зіставити з результатами психологічної діагностики, порівняти рівень професійних знань, умінь, навичок з професійними вимогами, порівняти відповідність отриманих уявлень про професію за період навчання з більш раннім уявленням).

2. Характеристика суперечностей і проблем в організації творчого саморозвитку (на основі зіставлення реального стану рівня творчої готовності до необхідного).

3. Формулювання цілей, реалізація яких допоможе досягти бажаного стану особистості в творчому саморозвитку (пропозиція, що починається з дієслова невизначеної форми, вимірюється і має конкретний часовий відрізок).

Для посилення мотивації діяльності, активізації та стимулювання розвитку професійно значущих творчих якостей майбутніх фахівців у якості основних організаційних форм навчання у процесі пропедевтики використовували як традиційні форми організації навчання (лекції, семінари, практичні і лабораторні заняття, самостійна робота студентів тощо), такі нетрадиційні форми (лекція-діалог, проблемна лекція, лекція-візуалізація, семінар-бесіда, круглий стіл тощо).

Лекції-візуалізації супроводжувалися фрагментами кіно і відеофільмів, що відбивали відповідну проблематику, передбачали власне дидактичні засоби (тести, опорні схеми і проспекти навчальної інформації, таблиці, плани і опорні конспекти).

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, стимулювання творчого підходу до освоєння знань на лекціях використовувалися елементи проблематизації. Наприклад, студентам, було представлено тему лекції, а їхнім завданням було припустити можливі пункти плану лекції. Коли питання плану були визначені, кожне з них фіксувалося стислому вигляді студентами і супроводжувалося обговоренням. У результаті підвищувався рівень пізнавальної мотивації студентів за рахунок усвідомлення власних ціннісних установок, особистісної рефлексії, що визначало формування творчої компетентності майбутнього фахівця.

Наприклад, лекція-діалог на тему «Творча індивідуальність і творчий потенціал фахівця» можна представити таким чином:

План лекції:

1. Творча індивідуальність фахівця.
2. Індивідуальний стиль діяльності фахівця.
3. Поняття «творчий потенціал фахівця», «професійний ідеал».

Питання для діалогу:

1. Поясніть значення поняття індивідуальності та назвіть чинники, що зумовили поширення в останні роки терміну «індивідуальність».
2. Поясніть причини складності однозначного визначення творчої індивідуальності фахівця.
3. Що Ви розумієте під індивідуальним стилем? З чого можна починати формування творчої індивідуальності фахівця?

Семінарські заняття активізували навчально-творчу діяльність студентів. На першому етапі використовували традиційні види семінару, а також семінар-бесіда, семінар-круглий стіл. Ці форми сприяли поглибленню теоретичної підготовки, розширення кругозору студентів, стимулювали творчу активність і самостійність майбутніх фахівців.

Особливий інтерес у студентів викликала форма проведення семінару у вигляді круглого столу («Портрет ідеального фахівця», «Я і професія» тощо). Попередньо вивчалася література, визначалися питання, зміст яких відображають основні наукові ідеї вчених, концепції освіти. У процесі обговорення студенти обмінювалися думками, у них вироблялася власна позиція щодо деяких питань. У результаті розвивалася лабільність мислення, що поступово набувала творчого характеру.

За результатами «круглого столу» можна зробити такі висновки: пошуково-дослідницька діяльність студентів, заснована на вивченні та аналізі теоретичної інформації і підкріплення її практичною значущістю, виступала одним з основних засобів оволодіння педагогічними знаннями, вміннями їх застосування, стимулювала мотиви творчого набуття знань, сприяла формуванню професійно значущих творчих якостей майбутнього фахівця, таких як ініціативність, творча активність і самостійність, креативність тощо.

З метою підвищення рівня мотивації досягнення запропонували кожному студенту скласти «Портфоліо» (Тутолмин, 2009) – форму представлення індивідуальних досягнень в процесі навчально-творчої діяльності. Портфоліо складалося з рецензій, статей, тез доповідей, фрагментів щоденників, письмових робіт, заявок на участь у конкурсах, відеоматеріалів, презентацій, проєктів, планів виступів тощо. Отже, портфоліо студента було не просто папкою студентських робіт, а спланованою індивідуальною добіркою досягнень майбутніх фахівців у навчально-творчій та позанавчальній діяльності. Портфоліо застосовувалося: у якості інструменту (засоби), що використовувався при обговоренні результатів навчання; як можливість рефлексії студентами власних досягнень; для підготовки і планування цілей майбутньої роботи; як документ, в якому відображено особистісне і професійне зростання майбутнього фахівця, що надавало можливості для здійснення рефлексії самозмін.

Висновки

Отже, результатом пропедевтики стало виявлення позитивних орієнтирів на майбутню професійну діяльність і спрямованість на освоєння майбутніми фахівцями системи

професійних знань, умінь і навичок; сформованість мотивації на творчий саморозвиток і самовдосконалення, уявлень про творчу компетентність майбутніх фахівців як сутнісну характеристику професіоналізму, усвідомлення власного творчого потенціалу, уточнення життєвих і професійних сенсів, цілей і планів.

Використання у навчально-творчому процесі засобів самодіагностики в сукупності з рефлексивною технологією виступало потужним механізмом, що актуалізував мотив творчого саморозвитку майбутніх фахівців, оскільки створювалося уявлення про їхній творчий потенціал і можливості його реалізації, сприяло усвідомленню майбутніми фахівцями необхідності самопізнання, саморозвитку, оцінки результатів власної навчально-творчої діяльності, формуванню мотивів професійної діяльності і досягнення, розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців, прагненню до актуалізації і реалізації власних ресурсів.

Перспективи подальших досліджень слід спрямувати на теоретичне обґрунтування і практичну реалізацію інноваційних засобів розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки.

Література

1. Кинчер Дж. Книга о тебе: 40 тестов-самоисследований. Санкт-Петербург : Питер-Пресс, 1997. 224 с.
2. Тутолмин А. В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода): дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / ГОУ ВПО «Чуваш. гос. пед. ун-т». Чебоксары, 2009. 467 с.

Масич В. В., Масич С. Ю.

Пропедевтика творчого розвитку майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки

Анотація

Стаття присвячена проблемі організації пропедевтичної роботи для творчого розвитку майбутніх фахівців у процесі

професійної підготовки. У статті зазначено, що використання у навчально-творчому процесі засобів самодіагностики в сукупності з рефлексивною технологією виступало потужним механізмом, що актуалізував мотив творчого саморозвитку майбутніх фахівців, оскільки створювалося уявлення про їхній творчий потенціал і можливості його реалізації, сприяло усвідомленню майбутніми фахівцями необхідності самопізнання, саморозвитку, оцінки результатів власної навчально-творчої діяльності, формуванню мотивів професійної діяльності і досягнення, розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців, прагненню до актуалізації і реалізації власних ресурсів.

Ключові слова: творчий розвиток, майбутній фахівець, професійна підготовка, пропедевтика.

Масич В. В., Масич С. Ю.

Пропедевтика творческого развития будущего специалиста в процессе профессиональной подготовки

Аннотация

Статья посвящена проблеме организации пропедевтической работы для творческого развития будущих специалистов в процессе профессиональной подготовки. В статье указано, что использование в учебно-творческом процессе средств самодиагностики в совокупности с рефлексивной технологией выступало мощным механизмом, актуализирующим мотив творческого саморазвития будущих специалистов, поскольку создавалось представление об их творческом потенциале и возможности его реализации, способствовало осознанию будущими специалистами необходимости самопознания, саморазвития, оценки результатов собственной учебно-творческой деятельности, формированию мотивов профессиональной деятельности и достижения, развития личностных качеств будущих специалистов, стремлению к актуализации и реализации собственных ресурсов.

Ключевые слова: творческое развитие, будущий специалист, профессиональная подготовка, пропедевтика.